SSOAR

Open Access Repository
www.ssoar.info

Caricatura, lirica și afișele electorale ca forme ale confruntărilor partizane în alegerile generale din 1937 din România

Chirvăsuță, Mihai

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:
Chirvăsuță, M. (2018). Caricatura, lirica și afișele electorale ca forme ale confruntărilor partizane în alegerile generale din 1937 din România. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, *18*(3), 447-475. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-60114-5

Nutzungsbedingungen:
Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0/deed.de

Terms of use:
This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Comercial-NoDerivatives). For more Information see:
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0

gesis Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften

Mitglied der Leibniz-Gemeinschaft

Caricatura, lirica și afișele electorale ca forme ale confruntărilor partizane în alegerile generale din 1937 din România

MIHAI CHIRVĂSUȚĂ*
(Universitatea din București)

Rezumat

Articolul de față analizează modul în care, în timpul campaniei electorale pentru alegerile generale din 1937, Partidul Național Liberal (PNL), Partidul Național-Țărănesc (PNȚ) și Partidul Național Creștin (PNC) au folosit caricaturile, versificațiile și afișele electorale pentru a construi o imagine cât mai favorabilă a propriului partid sau pentru a-și discredita adversarul. Principalele surse utilizate sunt ziarele oficiale ale celor trei partide politice (*Viitorul, Dreptatea, Țara Noastră* și *Apărarea Națională*), precum și presa „independentă”[1] (*Adevărul* și *Lupta*), pe care le analizăm prin compararea mesajelor lor electorale. Mai exact, articolul explorează cât de frecvent apar respectivele tehnici în campanie și compară abordarea celor trei partide în timpul acesteia. Cu o populație predominant rurală de peste 80%, slab educată în ceea ce privește problemele civice și care reprezenta principalul izvor de voturi, partidele n-au putut neglija puterea afișelor, caricaturilor sau versificațiilor electorale, acestea dovedindu-se mult mai ușor de înțeles. Prin cele trei tipuri de confruntare, partidele au dorit să transmită cât mai eficient posibil mesajele manipulative care aveau ca scop atragerea miilor de alegători. Cu toate că atât presa național-liberală, național-țărănistă și cea național-creștină au folosit caricatura și lirica electorală ca armă politică, există diferențe importante între conținutul celor trei discursuri.

Cuvinte-cheie: caricatură electorală, alegerile parlamentare din 1937, Partidul Național-Țărănesc, Partidul Național-Liberal, Partidul Național-Creștin.

Introducere

Caricatura este o reprezentare cu ajutorul mijloacelor grafice, a unei persoane ori a unei situații, prin exagerarea intenționată a unor trăsături sau

* Mihai Chirvăsuță este doctorand la Facultatea de Ştiinţe Politice, Universitatea din Bucureşti. Ariile sale de interes vizează analiza de discurs politic, partidele politice, alegeri, antisemitism, naționalisme în Europa, fascism (mihai.chirvasuta@gmail.com).

[1] Ziare care aveau o orientare de stânga și făceau propagandă electorală Partidului Național-Țărănesc.

caracteristici negative, în scopuri satirice sau umoristice.[2] De câteva decenii, cercetătorii au început să considere caricaturile politice ca pe bogate surse istorice, ele oferind informații importante cu privire la politicieni, ideologii, credințe și prejudecăți, elemente care dau o lumină vie asupra evenimentelor politice pe care acestea le descriu. Așa cum remarca Evija Zača, caricaturile devin un fel de oglindă de distorsionare ce prezintă o realitate deformată şi un instrument remarcabil al afirmaţiilor politice.[3] Tese Wintz Neighbor, consideră că, spre deosebire de un editorial, caricatura are puterea de a diseca aproape instantaneu o problemă politică, aceasta putând fi mult mai veridică și mai înțeleasă decât sute de cuvinte de analiză politică dintr-un anumit text.[4] La rândul său, David R. Spencer este de aceeași părere: „datele transmise în forme vizuale îmbunătăţesc, fără doar şi poate, posibilităţile receptorului de a observa şi a înţelege mai bine mesajele.”[5]

Dacă pe plan mondial, primele desene satirice au apărut la jumătatea secolului al XVIII-lea, acestea având nu numai rolul de a caricaturiza puterea politică britanică şi condamna abuzul de putere a acesteia, ci şi de a îndemna americanii să se revolte împotriva coloniştilor britanici,[6] în spațiul românesc, primele caricaturi i le datorăm lui Ion Heliade Rădulescu, care, în 1839, în jurnalul literar *Curier de ambe sexe*, publica desene inofensive și umoristice inspirate din viața cotidiană.[7] După o scurtă perioadă, în care acestea au apărut fără a se bucura de aprecierea boierimii conservatoare, acestea au dispărut, pentru ca două decenii mai târziu să-și facă loc primele gazete umoristice, *Ţânţarul* și *Spiriduș*. Aflate sub conducerea lui C. A. Rosetti și N. T. Orășanu, acestea au publicat, timp de șase luni, caricaturi cu caracter politic în care era ironizată atitudinea guvernului care îngrădea libertățile cetățenești.[8]

Imaginile satirice, alături de afișele și versificațiile electorale reprezintă importante obiecte de studiu, întrucât oferă o mai bună înțelegere a luptei politice și totodată a culturii politice de la acel moment. De aceea, în studiul de

---

2 *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Ediţia a II-a, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1998, p. 139.

3 Evija Zača, “Caricature as creative work for its creator and viewer”, *Borderland Studies*, vol 5(1), 2012, p. 54.

4 “Australian Political Cartooning – a Rich Tradition, Bringing The House Down – 12 Months of Political exchibition (1996)”, în Tese Wintz Neighbor, “Understanding the World of Political Cartoons”, *Seattle Post-Intelligencer*, nr. 23/2006, p. 6.

5 David R. Spencer, “Visions of Violence. A cartoon study of America and War”, *American Journalism*, 21, Spring 2004, p. 47.

6 Harry Katz, “An Historic Look at Political Cartoons”, *Nieman Reports*, 15 decembrie 2004, p. 44.

7 Amelia Pavel, „Aspecte ale caricaturilor românești în secolul al XIX-lea”, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, vol II, nr. 3-4/1955, p. 177.

8 Horia Vladimir Șerbănescu, „Caricatura militară în presa umoristică românească de la Unire până la Războiul cel Mare (1859-1916)”, *Studii şi Cercetări de Istoria Artei. Artă plastică*, serie nouă, TOM 3 (47), 2013, p. 10.

față, propunem o explorare a acestora, plecând de la ipoteza potrivit căreia, deși cele trei partide, Partidul Național-Liberal, care promova idei și concepții de dreapta, Partidul Național-Țărănesc, care avea o orientare de stânga, și Partidul Național-Creștin, cu o orientare de extremă dreapta, au utilizat aceleași tipuri de instrumente ale confruntării electorale, remarcăm o abordare diferită din partea fiecărui partid în acord cu ideologia acestuia.

Alegerile generale din decembrie 1937 au reprezentat, în ultimii ani, subiectul mai multor lucrări.[9] Prezentate ca fiind un moment de cotitură al alegerilor democratice din perioada interbelică, studiile au inclus însă numai o perspectivă istorică fără a acorda atenție unor elemente precum imaginea satirică, lirica și afișul electoral. Astfel, studiul de caz pe care-l analizăm în acest articol a luat naștere tocmai din cauza atenției scăzute acordate acestor elemente și a fost construit pe investigarea caricaturii, liricii și afișului electoral în zece tipuri de ziare (șapte dintre ele fiind editate de cele trei partide politice), publicate în perioada campaniei electorale dintre 19 noiembrie - 20 decembrie 1937. Pentru PNL am avut în vedere oficiosul *Viitorul* (cotidian bucureștean condus de Nicolae Maxim), dar și publicațiile județene *Cuvântul Liber* (organul național săptămânal din județul Sibiu și condus de Ioan Fruma), *Glasul Bucovinei* (cotidian din județul Cernăuți condus de Aurel Morariu), *Glasul Târnavei* (organul săptămânal național-liberal publicat în județul Târnava Mare sub conducerea juristului Aurel Vlad), *Națiunea* (cotidianul național-liberal din județul Brăila), în timp ce pentru PNȚ ne-am îndreptat atenția către oficiosul *Dreptatea* (cotidian bucureștean condus de Mihai D. Ralea) și către cele două ziare ,,independente", dar care, în realitate, făceau propagandă național-țărăniștilor: *Adevărul* (publicație ce apărea zilnic sub semnătura lui Mihail Sadoveanu și avea un tiraj de 60 000 de exemplare[10]) și *Lupta* (care apărea sub semnătura lui Emil D. Fagure). În fine, în ceea ce privește cazul PNC, am avut în vedere cele două oficioase ale formațiunii *Țara Noastră* (cotidian bucureștean condus de Alexandru Hodoș) și *Apărarea Națională* (publicație săptămânală aflată sub conducerea lui Alexandru Cusin) precum și ,,tribuna

[9] Menționăm, în primul rând, studiul profesorului Florin Müller, „Alegerile din decembrie 1937 – dinamici politico- ideologice, configurări ale elitelor parlamentare", *Elita parlamentară şi dinamica electorală în România 1919-1937,* coord. Florin Müller, Bucureşti, Ed. Universităţii din Bucureşti, 2009, pp. 309-366. De asemenea, o altă analiză a acestei campanii este cea apărută sub semnătura lui Sebastian Rusu, „Discurs politic și electoral în alegerile de la 20 decembrie 1937", *Studii de istorie,* vol I, 2012, pp. 207-224. Istoricul Sorin Radu în volumul său intitulat *Electoratul din România în anii democraţiei parlamentare 1919- 1937,* Iaşi, Institutul European, 2004, rezervă câteva pagini alegerilor din decembrie 1937.

[10] Nicolae Dascălu, ,,Evoluția statistică a presei în România interbelică", *Revista de istorie,* TOM 34, iulie nr. 7, 1981, p. 1268. Cel mai mare număr de exemplare era deținut de Adevărul: 60 000. Pentru a nu îngreuna prea mult această secțiune, am ales să discutăm pe parcursul studiului nostru despre tirajul celorlalte publicații.

zilnică de luptă națională și creștină”[11] *Porunca Vremii* (cotidian bucureștean publicat sub semnătura medicului Ilie Rădulescu și care făcea propagandă grupării conduse de Alexandru Constantin Cuza și Octavian Goga). Metodologia a inclus combinația dintre analiza de conținut și observație, acestea ajutând la explicarea modului în care cele două partide democratice și cel condus de Octavian Goga și Alexandru Cuza au utilizat caricatura, afișul și lirica electorală pentru a influența decizia alegătorilor. Am inclus în analiză 16 caricaturi, 9 afișe și 7 exemple de lirică electorală, pentru că ele reprezintă imaginea fidelă a campaniilor electorale purtate de PNL, PNȚ și PNC în presa scrisă.

Spre finalul anului 1937 expira mandatul de patru ani al Parlamentului și al guvernului liberal condus de Gheorghe Tătărescu, astfel că se aștepta aplicarea mecanismului de transmitere a puterii de dinaintea alegerilor de la o formațiune politică la alta care cuprindea următorii pași: 1) revocarea Consiliului de Miniştri de către rege; 2) învestirea unui nou cabinet; 3) dizolvarea Legislativului şi 4) organizarea alegerilor.[12] Succesul ultimei etape era garantat prin instituirea cenzurii şi a stării de asediu, forme de obstrucţionare a activităţii de propagandă a partidelor politice opozante, dar şi utilizarea forţelor de ordine la nivelul birourilor electorale judeţene ori secţiilor de votare în vederea deturnării sensului natural al scrutinului.[13]

Numirea din nou a lui Tătărescu în fruntea executivului a condus la formarea de alianțe ,,bizare”[14], partidele formând, până la acel moment, alianțe cu formațiuni cu care împărtășeau ideologia. Dacă în vederea câștigării alegerilor, partidul guvernamental încheiase cartel electoral cu două grupări antisemite și antidemocratice, Partidul German (condus de Fritz Fabricius) și Frontul Românesc (aflat sub conducerea lui Alexandru Vaida-Voevod). Iuliu Maniu, președintele PNȚ, parafa, la 25 noiembrie, un ,,pact de neagresiune” cu Gheorghe Brătianu, președintele PNL-georgist, și Corneliu Zelea Codreanu, conducătorul formațiunii Totul pentru Țară (TpȚ), un alt nume pentru gruparea fascistă Mișcarea Legionară. Pentru prima dată în istoria politică românească, trei partide politice cu orientări total diferite (PNȚ, PNL-georgist și TpȚ) se aliau pentru a împiedica victoria în alegeri a Guvernului, fapt ce a debusolat total societatea românească de la acea vreme, obișnuită până atunci să discute despre ,,-dreapta-” și ,,-stânga-”.

---

[11] Mesajul însoțea titlul fiecărei ediții a cotidianului.

[12] Myron Weiner, Ergun Ozbudun (ed.), *Competitive elections in developing countries*, Durham, Duke University Press, 1987, p. 381.

[13] Sorin Radu, *Electoratul din România în anii democraţiei parlamentare 1919-1937,* Iaşi, Institutul European, 2004, p. 214-285.

[14] Pentru prima dată în istoria alegerilor din România, partide care nu împărtășeau aceeași ideologie formau carteluri ori alianțe electorale cu scopul de a câștiga alegerile.

Sub imperiul legii electorale din 1926, care interzicea în mod categoric utilizarea ca semne electorale a unor imagini de obiecte, au loc unele modificări, iar cele trei partide care fac obiectul studiului nostru au participat la scrutinul din 1937 având următoarele semne electorale: PNL - o linie dreaptă verticală; PNȚ – un cerc; PNC – o linie orizontală.[15]

Rezultatele confruntării electorale au constituit o imensă surpriză nu doar pentru guvernul liberal, care nu a reușit să obțină cele 40 de procente necesare pentru a beneficia de ,,prima majoritară"[16], ci și pentru celelalte partide aflate în opoziție. Pentru prima dată în istoria vieții electorale din România, partidul care a organizat alegerile nu reușise să le câștige, PNL obținând 35,90% din totalul voturilor exprimate, în timp ce PNȚ se situa pe locul secund cu 20,40% din voturi. Cu cele 9,15%, PNC condus de A. C. Cuza și O. Goga se situa pe cea de-a patra poziție, în spatele TpȚ, care obținuse 15,58% din total.

Structurat în trei părți, articolul analizează modul în care PNL, PNȚ și PNC au folosit caricatura, lirica și afișele electorale în ultima campanie democratică din perioada interbelică pentru a construi o imagine cât mai favorabilă a propriului partid ori pentru a discredita adversarul în vederea câștigării alegerilor parlamentare din decembrie 1937. Analiza atât a presei democratice cât și a celei naționaliste și antisemite a permis identificarea unor teme extrem de diverse și de numeroase, limbajul utilizat fiind impregnat de metafore și epitete îndreptate împotriva principalelor ținte politice. De asemenea, examinând conținutul presei, am putut remarca atenția crescută a celor trei formațiuni politice pentru ridiculizarea adversarului.

Campania PNL: maturitate și competență

Propaganda electorală a liberalilor s-a bazat în special pe exagerarea unor mici succese ale fostei guvernări, dar şi pe atacuri îndreptate către PNȚ şi Iuliu Maniu. Cel mai vizat lider al opoziţiei era principalul lider al naţional-ţărăniştilor, atacurile venind în special din partea lui Gheorghe Tătărescu, care se dovedea a fi cel mai vocal fruntaș național-liberal din campania din 1937. Cu

[15] Constantin Hamangiu, *Codul general al României: codurile, legile şi regulamentelele uzuale în vigoare): întocmit după textile official*, Bucureşti, Ed. Librăriei ,,UNIVERSALĂ" Ieon Alcalay & Viaţa Românească, 1929, vol. XI-XII, p. 1056.

[16] Potrivit legislației electorale adoptate în martie 1926, partidul sau cartelul electoral care obținea minim 40% din totalul voturilor, primea drept „premiu" jumătate din cele 387 de mandate, restul fiind distribuite proporțional cu scorul obținut de fiecare partid în parte. Introducerea ,,primei electorale" nu era originală, aceasta fiind împrumutată din Italia lui Mussolini, fapt observat şi de Mattei Dogan în lucrarea *Analiza statistică a democraţiei parlamentare din România*, București, Ed. Partidului Social-Democrat, 1946, p. 25. Pentru o excelentă analiză a legii electorale, a se vedea studiul lui Cristian Preda, *România postcomunistă și România interbelică*, București, Meridiane, 2002, pp. 81-91.

prilejul unei intervenții radiofonice din seara de 12 decembrie, Tătărescu îl cataloga pe președintele țărăniștilor ca fiind un ,,mare infractor", în fața căruia ,,țara trebuie să ia atitudine", iar dacă acesta nu va înțelege de voie ,,trebuie silit să înțeleagă de nevoie" întrucât ,,mâna Guvernului, care nu știe nici să tremure și nici să șovăiască, va stăpâni ca și până azi și oamenii și împrejurările și va asigura mai departe țării liniștea și ordinea de care are nevoie pentru propășirea și consolidarea ei."[17]

Accentuarea unor realizări economice a fost parte integrantă a campaniei electorale care face obiectul studiului nostru. În acest sens, principalul organ național-liberal făcea cunoscut, pe prima pagină, un inventar cu așa-zisele realizări ale guvernării trecute. Astfel, pe prima pagină a ediției din 29 noiembrie, *Viitorul*, care avea un tiraj de 20 000 de exemplare[18], se lăuda cu faptul că situația financiară fusese restabilită, bugetele echilibrate, salariile și pensiile fuseseră plătite la timp, viața economică era înviorată, drumurile erau refăcute și se construiseră noi spitalele, școala și Biserica erau întărite, iar armata fusese înzestrată. Ultimul punct anunța că în ,,țară este liniște și pace". [19] Cu aceeași ocazie, și tot pe prima pagină, era publicat un ,,decalog" al viitoarei cârmuiri liberale, care anunța continuarea măsurilor și reformelor vechiii guvernări, precum și ,,despoliticianizarea" administrației și întărirea alianțelor.[20]

Liste cu presupusele realizări ale liberalilor abundau inclusiv în ziarele din provincie. Ceea ce ne-a atras atenția în mod special este organul național-liberal din Brăila. Apărut în chiar ultimul an al democrației parlamentare interbelice, acesta se diferenția de celelalte gazete liberale din timpul campaniei electorale prin faptul că publica, aproape în fiecare ediție, un afiș intitulat ,,Ce nu trebuie să se uite". În fapt, era vorba de o listă în 16 puncte care anunța că ,,spre deosebire de demagogia dezlănțuită de partidele din opoziție, țara nu trebuie să uite" realizări precum crearea unor noi locuri de muncă, ajutorarea țărănimii, întărirea alianțelor țării, refacerea organizațiilor economice, creșterea salariilor și pensiilor, ori mărirea prețului la cereale, fapt ce ar fi condus la creșterea bunăstării țărănimii.[21]

Propaganda național-liberală nu a inclus foarte multe imagini satirice, dar s-a manifestat intens prin folosirea liricii electorale, aceasta fiind folosită, în

[17] ,,D-l prim-ministru Gheorghe Tătărescu a vorbit țării. Un program de reconstrucție și de înoire națională. Demascarea unui infractor: d-l Iuliu Maniu", *Glasul Bucovinei*, anul XX, nr. 5220 din 15 decembrie 1937, p. 4; „Dl Tătărescu, președintele consiliului de miniștri a vorbit țării – un program de reconstrucție și de inoire națională: O demascare și o execuție: infractorul", *Viitorul*, anul XXIX, nr. 8982 din 14 decembrie 1937, p. 4.

[18] Nicolae Dascălu, ,,Evoluția statistică … cit.", p. 1268.

[19] Autor necunoscut, ,,Sub guvernarea 1933-37", *Viitorul*, anul XXIX, nr. 8969 din 29 noiembrie 1937, p. 1.

[20] ,,Sub guvernarea nouă"…cit.

[21] Autor necunoscut, ,,Ce nu trebuie să se uite", *Naţiunea*, anul 1, nr. 176 din 10 decembrie 1937, p. 1.

special, pentru a zugrăvi înfăptuirile partidului guvernamental. Iată cum suna, de exemplu, o stihuire intitulată „Să trăiască Partidul Liberal" și semnată de Ioan Cătăniciu din Simnic, județul Sibiu, din care am ales să redăm numai câteva versuri:

> „Ura, Ura, să trăiască/ Ţara noastră Românească/ Şi Partidul Liberal/ Căci ne-a scos din mare hal./ Ţara au organizat-o/ Şi armata a-n zestrat-o,/ Pe ţăran l-au ridicat/ Din datorii l-au scăpat/ De-ar da Dumnezeu să deie/ Numai cinci ani să Ţara să o guverneze/ Ce-a lucrat să mai lucreze./ Ura mulţi ani să trăiască/ Ce-au început să isprăvească/ Împrumutul Agricol/ Ajutor plugarilor./ Ajutor ţăranilor,/ Şi meşteşugarilor,/ Să ştiţi ţărani, să ştiţi bine,/ Liberalii ne fac bine/ La bogat şi la sărac/ Aştia tot bine ne fac,/ Partid vechi aproape d-un veac/ Şi tot numai bine fac"[22].

O altă versificație electorală era făcută cunoscută cu trei zile înainte de data scrutinului pentru Camera Deputaților. Publicată în *Glasul Târnavei* aceasta reușea să îmbine realizările guvernării național-liberale cu îndemnuri către electorat să voteze cu partidul condus de Dinu Brătianu:

> „Haideți frați cu mic cu mare/ L'al vieții dulce mal/ Şi votaţi cu toţi ca unul/ Cu Partidul Liberal/ N-alergaţi la vorbe goale/ Nici la vin, nici la rachiu/ Căci aceste-aduc în ţară/ Jale mare şi pustiu/ Noi, făcutu-v-am şosele,/ Drumuri bune de umblat/ Ridicatu-v-am şi *şcoale*/ Şi biserici de-nchinat/ Pus-am pe români în locuri/ Cuvenite lor de drept,/ Hai, veniţi, votaţi cu toţii/ Stâlpul nostru-nalt şi drept".[23]

Două săptămâi mai târziu, *Glasul Bucovinei*, organul PNL din județul Cernăuți, în numărul din 17 decembrie, avea să publice și el poezia din publicația sibiană.

„Stâlpul", menționat fugitiv în versificația mai sus, nu era altceva decât semnul electoral al PNL, acesta fiind folosit, în mai multe rânduri, în stihuirile publicate în gazetele partidului. Un alt exemplu sunt rândurile publicate în *Cuvântul Liber*, unde Iuliu Dan – delegatul Tineretului PNL din județul Sibiu – se folosea inclusiv de semnele electorale ale altor partide pentru a indica alegătorilor direcția de vot către partidul guvernamental :

> „Foaie verde de cicoare/ Vine ziua de votare/ Ce-o să faci tu frăţioare […] Uite ce fac eu frăţie/ Ascultă să-ţi spun şi ţie/ Intru acolo într-o odaie […] Ma închin ca tot creştinul/ Ş-apoi pun ştampila mea/ Pe o linie oablă drept în sus/ Care bine în ţară ne-a adus/ Eu nu pun ştampila mea/ Nici pe roată nici pe stea/ Făr' pe linia cea curată/ Că-i de D-zeu lăsată/

[22] „Să trăiască Partidul Liberal", în *Cuvântul Liber*, anul XVIII, nr. 4 din 28 noiembrie (număr de alegeri), p. 3.

[23] Autor necunoscut, „Chemare", *Glasul Târnavei*, anul II, nr. 74 din 4 decembrie 1937, p. 3.

> Și fără ea nu se poate/ Nici în viață, nici la moarte/ Căci linia aduce dreptate […] Asta e votarea mea/ De vrei fă și tu așa/ Așa făcu-i vere și eu/ Și așa face satul meu".[24]

Tot unui ziar din provincie i se datora și cea mai elocventă stihuire care viza semnul electoral al liberalilor. Publicată în *Glasul Târnavei* cu patru zile înainte de data scrutinului pentru Camera Deputaților, aceasta avea nu doar rolul de a îl încânta pe cititor și a-i trezi simpati liberale, ci și misiunea de a arăta realizările guvernului din ultimii patru ani. Iată cum era compusă aceasta, stihuire din care am selectat câteva versuri:

> ,,Frați români sunteți chemați/ Cu stâlpul ca să votați/ Pentru România Tare/ **Votați stâlpul în picioare!**/ Stâlpul e nădejdea țării/ Noi prin stâlp am bituit/ În alegeri. La votare/ **Votați stâlpul în picioare!**/ Legi bune am dăruit/ De cămătari v-am ferit/ Întărind țara-n hotare/ **Votați stâlpul în picioare!** […] Pentru țara noastră scumpă/ Noi am dat lucru și muncă/ Mulțumirea este mare/ **Votați stâlpul în picioare!**/ […] Școli, biserici, dispensare/ Drumuri, poduri și spitale/ Am zidit din piatră tare/ **Votați stâlpul în picioare!**".[25]

O altă armă a propagandei liberale a fost afișul electoral, folosit de partidul guvernamental cu o intensitate mai mare decât versificația. Dacă folclorul electoral părea a fi forma preferată de către ziarele liberale din afara Bucureștiului, afișul electoral este folosit inclusiv de principalul organ de presă al PNL. Într-o societate puternic rurală și slab instruită în problemele civice, dificultățile țărănimii și caracterul mesianic al național-liberalilor au reprezentat axul central din propaganda formațiunii conduse de Dinu Brătianu. Astfel, începând cu primele zile ale campaniei electorale, *Viitorul* și celelalte organe de partid au produs o serie întreagă de imagini și mesaje ce aveau rolul de a atrage părți importante din electoratul nehotărât.

Spre deosebire de afișele electorale contemporane, cele răspândite de PNL, dar și de alte grupări politice în acele zile de campanie, se făceau, în special, prin intermediul presei și al broșurilor electorale, iar dimensiunile acestora erau cu mult mai reduse decât cele recente, multe dintre ele având dimensiunile chiar de sub 80 milimetri și pe 120 milimetri. „Votați Stâlpul încrederii, semnul de care se razimă ziua de mâine a țării"[26] sau „Împotriva tuturor demagogilor mincinoși și împotriva mistificatorilor și misticilor promițători de schimbări primejdioase cetățenilor și patriei, Votaţi Stâlpul demnităţii româneşti"[27] erau numai două dintre cele mai folosite mesaje în

---

[24] Iuliu Dan, „Cum votează omul cinstit", *Cuvântul Liber*, anul VIII, nr. 5 din 5 decembrie 1937, p. 2.

[25] Autor necunoscut, „Votați stâlpul în picioare", *Glasul Târnavei*, anul III, nr. 75 din 11 decembrie 1937, p. 2; *sublinierile aparţin autorului*.

[26] *„Glasul Bucovinei"*, anul XX, nr. 5209 din 1 decembrie, p. 1; *Ibidem*, nr. 5212 din 4 decembrie 1937.

[27] *Idem*, 9 decembrie 1937.

afișele electorale utilizate de PNL în timpul campaniei. Dacă primul afiș dorea să evidențieze cinstea și puterea formațiunii liberale, cel de-al doilea reușea să transmită nu numai că partidul condus de Dinu Brătianu este unul respectabil, ci și faptul că opoziția nu merita a-i fi încredințată puterea, aceasta făcându-se vinovată pentru mesajele populiste și demagogia pe care o arătase de-a lungul timpului.

În același registru ideatic se înscrie și un alt afiș electoral, publicat atât în oficiosul partidului, cât și în organul național-liberal din județul Cernăuți. Denumit ,,PENTRU ORDINE, CINSTE ȘI PROSPERITATE"[28], acesta îndemna alegătorii să voteze listele național-liberale întrucât PNL instalase ordinea și făcuse posibilă dreptatea socială, în timp ce vechile guvernări ,,demagogice" național-țărăniste jefuiseră țara și o împinseseră spre ruină și dezastru. Votând listele PNL în ,,clipa decisivă", cetăţenii urmau – potrivit afişului– să asigure ,,pacea în afară şi ordinea în interior, prosperitatea ţării şi drepturile muncii şi cinstei".[29]

Cel mai impresionant afiş electoral al liberalilor – atât din punctul de vedere al mărimii, cât și al conținutului – măsura 27 de centimetri pe verticală și 39 de centimetri pe orizontală și era publicat pe prima pagină a *Viitorului*. Editat, așadar, în oficiosul bucureștean cu o zi înainte de data scrutinului pentru Camera Deputaților, afișul intitulat ,,Luni – în fața urnelor: Datoria unui ceas istoric" îi prezenta pe preşedintele Partidului Naţional-Liberal Dinu Brătianu şi pe prim-ministrul Gheorghe Tătărescu împreună cu un set de promisiuni electorale şi scurte atacuri la adresa naţional-ţărăniştilor. Dacă gruparea liberală era descrisă ca ,,singura rază de lumină ce deschide şi desluşeşte calea ce trebuie urmată", singura forţă capabilă să producă ,,ordine, belşug şi muncă în linişte", PNȚ era prezentat ca fiind unul ce dorea a crea dezordine, a produce sărăcie şi a suprima drepturile cetăţeneşti. Erau reiterate de asemenea şi cele mai importante puncte ale reformelor din manifestul electoral publicat la 24 noiembrie în *Viitorul*. Afișul se încheia cu sloganul ,,În faţa urnelor votaţi deci listele Partidului Naţional-Liberal".[30]

În mod surprinzător, imaginea lui Dinu Brătianu ori Gheorghe Tătărescu a fost foarte puțin utilizată, propaganda preferând ca pentru realizarea afișelor să folosească, pe lângă mesajele bombastice precum ,,clipa decisivă", ,,unicul salvator", ,,singura rază de lumină", semnul electoral al partidului. Cu toate acestea, n-au lipsit atacurile la persoană ori încercările de defăimare, acestea fiind îndreptate în special către Iuliu Maniu și PNȚ. După modelul afișului din

[28] ,,Pentru ordine, cinste și prosperitate", *Viitorul,* anul XXIX, nr. 8979 din 10 decembrie 1937, p. 3; „Pentru ordine, cinste și prosperitate", *Glasul Bucovinei*, anul XX, nr. 5217 din 11 decembrie 1937, p. 2; *sublinierile aparţin autorului*.

[29] *Ibidem*.

[30] ,,Luni – în fața urnelor: Datoria unui ceas istoric", *Viitorul,* anul XXIX, nr. 8987 din 19 decembrie 1937, p. 1.

Naţiunea, organul PNL din Cernăuți alcătuia o tablă neagră a „reformelor" PNȚ. Intitulată „Ce au realizat guvernările naţional-ţărăniste",[31] lista cuprindea aşa-zisele erori şi inexactităţi săvârşite de partidul condus de Iuliu Maniu. Multe dintre acuzaţiile aduse erau eronate sau chiar duplicitare, cel mai evident exemplu în acest sens fiind cea de la punctul 11, care învinuia PNȚ de „anarhizarea ţării prin încurajarea grupărilor extremiste."[32] Acuzația venea în contextul în care însuşi PNL încheiase cartel guvernamental şi electoral cu formaţiuni profund antidemocratice.

Campania PNȚ: demnitate și adevăr versus abuzuri și minciuni

Campania electorală a Partidului Național-Țărănesc a fost și ea una extrem de interesantă. Spre deosebire de partidul brătienist, care își canalizase toate eforturile propagandei către o singură formațiune politică, PNȚ a fost obligat să-și îndrepte acțiunile propagandistice pe două fronturi – primul contra PNL, iar al doilea către PNC. Dacă împotriva formaţiunii lui Cuza și Goga s-a preferat – şi vom vedea mai târziu de ce – o strategie de contracarare a acuzațiilor de „internaţional-ţărănism", „iudeo-țărănism" ori „partid cu pistrui", contra guvernului Tătărăscu bătălia a fost mai puţin ideologică, adoptându-se metoda incriminării şi punându-se mare preţ pe carcaterul moral.[33]

Afișul electoral – element important al propagandei puterii – nu putea lipsi din arsenalul național-țărăniștilor, aceștia folosindu-l, în 26 de ocazii, pentru a atrage și mai mult atenția electoratului și pentru a-l convinge să-i voteze. Asemenea ziarelor național-liberale, propaganda PNȚ a preferat și ea folosirea semnului electoral al partidului, și nu utilizarea de imagini cu Maniu, Mihalache ori Nicolae Lupu. „Votaţi cercul – semnul biruinţei ţărănimii, semnul dreptăţii sociale şi al demnităţii naţionale" sau „Votaţi cercul – semnul constituţionalismului curat şi al naţionalismului constructiv"[34] au fost cele mai folosite două sloganuri ale național-țărăniștilor în campanie.

Caracterul mesianic al partidului a fost prezent pe parcursul întregii campanii electorale. Astfel, cu ocazia publicării unui afiș electoral din 28

[31] *Glasul Bucovinei*, anul 20, nr. 5212, 4 decembrie 1937, p. 1.

[32] Ioan Scurtu, *Politică şi viaţă cotidiană în România: în secolul al XX-lea şi începutul celui de-al XXI-lea*, București, Ed. Mica Valahie, 2011, p. 170; Traian Bosoancă, Ilarie Gheorghe Opriș, *Alegerile parlamentare din județul Mureş*, Târgu-Mureş, Editura Ardealul, 2004, p.168.

[33] Florin Müller, „Alegerile din decembrie 1937 … cit.", p. 318.

[34] *Dreptatea*, anul XI, nr. 3016 din 5 decembrie 1937, p. 1; *Ibidem*, anul XI, nr. 3020 din 10 decembrie 1937, p. 1; *Ibidem*, anul XI, nr. 3021 din 11 decembrie 1937, p. 1; *Ibidem*, anul XI, nr. 3022 din 12 decembrie 1937, p. 1; *Ibidem*, anul XI, nr. 3024 din 15 decembrie 1937, p. 1.

noiembrie din oficiosul grupării național-țărăniste aflăm că ,,cercul" urma a aduce victoria țărănimii și muncitorimii, precum și a dreptății naționale și sociale a poporului. Pe măsură ce ne apropiem de data alegerilor, constatăm că partidul condus de Maniu este descris ca reprezentând ,,steagul demnității naționale împotriva lașității, steagul adevărului contra minciunii și necinstei, seagul răspunderilor împotriva bunului plac".[35] Pe scurt, PNȚ reprezenta singura soluție la toate defectele existente în interiorul graniţelor ţării. De asemenea, atacurile la adresa PNL nu puteau nici ele să lipsească, gruparea condusă de Dinu Brătianu fiind acuzată pentru ,,guvernarea ilegitimă" şi pentru cartelul electoral cu Partidul German şi Frontul Românesc.

Unul dintre cele mai interesante afișe electorale aparținând PNȚ era publicat cu patru zile înainte de scrutinul pentru Camera Deputaților și punea în scenă contrastul dintre agajamentele maniste și așa-zisele defecte, erori și abuzuri ale partidului de guvernământ. Intitulat ,,Cetățeni, țărani, muncitori"[36], afișul reprezenta un răspuns acid la ,,tabla neagră a realizărilor Partidului Național-Țărănesc" – așa cum am ales să numim lista creată la 4 decembrie de către propaganda liberală. Caracterul salvaționist al național-țărănismului nu putea lipsi din prezentul afiș electoral, acesta arătând că numai votând cu partidul lui Maniu, România putea scăpa de impozitele crescute, de cenzură și starea de asediu, de specula și exploatarea liberală, de umilința și imoralitatea provocate de guvernul Tătărescu etc., ajungând, ca sub guvernarea PNȚ, să trăiască liberi și demni.

Spre deosebire de principalii adversari ideologici, țărăniștii s-au bucurat de un sprijin important din partea unei anumite categorii a presei. Astfel, ziare precum *Adevărul* sau *Lupta* au făcut propagandă PNȚ susținând, la scrutinul din 1937, partidul lui Maniu prin reproducerea declarațiilor fruntașilor național-țărăniști, publicarea unor articole antiguvernamentale, antifasciste, precum și răspândirea de caricaturi în care Tătărescu, Vaida, Goga și Cuza apar în situații ilare și uneori chiar în ipostaze menite să stârnească furia și antipatia privitorilor.

Spre deosebire de cele două gazete din strada Sărindar, care au produs cu regularitate desene de tip umoristic, oficiosul național-țărănist a apelat în numai două rânduri la acest tip de armă pentru a-și ridiculiza adversarul. Publicată la trei săptămâni de la startul campaniei electorale și intitulată „AȘA VOTEAZĂ ȚĂRANUL", prima imagine satirică îi prezenta pe Gh. Tătărescu, Vaida-Voevod, Nicolae Iorga, Octavian Goga, Alexandru C. Cuza și Grigore Iunian, cum, îngroziți fiind, erau pe cale să fie striviți de o imensă opincă ce purta pe talpă semnul electoral al grupării național-țărăniste. Caricatura se încheia cu îndemnul ,,VOTAȚI O" (vezi Figura 1)

[35] *Idem*, anul XI, nr. 3021 din 11 decembrie 1937, p. 1.
[36] *Idem*, anul XI, nr. 3025 din 16 decembrie 1937, p. 1.

Cel de-al doilea desen satiric (vezi Figura 2) era și mai sugestiv. În ajunul alegerilor pentru Camera Deputaților, oficiosul național-țărănesc, care avea un tiraj de 15 000 de exemplare[37], oferea, pe prima pagină, o imensă caricatură în care Gheorghe Tătărescu era zugrăvit, într-o balanţă, ca fiind un om politic iluzoriu (prin ţinuta de magician), disperat (prin exclamaţiile ,,Aoleu! Gogoşile mele!") şi cu apucături dictatoriale (prin cele două personaje care înfăţişează ,,CENZURA" şi ,,STAREA DE ASEDIU"), dar care urma să piardă puterea întrucât – potrivit titlului imaginii satirice – ,,VOTUL ŢĂRII E MAI GREU". Imaginea cu ,,gogoşile" prim-ministrului liberal, care se prăvălesc în momentul când balanţa electorală înclina în favoarea naţional-ţărăniştilor, este şi ea una destul de elocventă, aceasta sugerându-ne că, în ciuda falselor promisiuni din timpul campaniei, PNL urma să piardă alegerile parlamentare.

În legătură cu „CENZURA" şi ,,STAREA DE ASEDIU" – înfăţişate aici în două fiinţe sociale – care apar alături de Tătărescu, trebuie spus că ele întruchipează doar două dintre multiplele forme de presiune electorală la care partidul de guvernământ – indiferent care a fost el – a făcut apel în timpul scrutinelor interbelice. Dacă prima interzicea opoziţiei dreptul de a critica guvernul în timpul campaniei electorale, ,,STAREA DE ASEDIU" introducea, pe toată durata campaniei electorale, măsuri menite să restrângă libertatea întrunirilor şi adunărilor electorale de către partidele din opoziţie, dar şi deplasarea în localităţile ţării în scop de propagandă.[38]

Utilizarea practicilor nedemocratice de către partidul de guvernământ în campania electorală pentru alegerile din decembrie 1937 sunt foarte bine transpuse în reprezentări satirice din presa pro-PNŢ. Ministerul de Interne juca un rol esenţial în organizarea alegerilor locale şi generale din anii interbelici, acesta folosindu-se de cele mai multe ori de procedee ilegale pentru a ajuta partidul de guvernământ să obţină voturile necesare formării majorităţii.[39] Caricatura foarte sugestivă din ziarul *Adevărul* (vezi Figura 3) ne prezintă o discuție dintre ministrul de Interne și Ghoerghe Tătărescu care pregăteau ,,Strategia electorală" a cartelului guvernamental. Potrivit conţinutului imaginii satirice şi a titlului acesteia, autorul sugera faptul că principalul partid de guvernământ se baza pe fraudarea alegerilor.

În același registru ideatic se înscrie o altă caricatură publicată două săptămâni mai târziu în același cotidian (vezi Figura 4). La fel de sugestivă, imaginea satirică îl prezintă pe unul dintre agenţii electorali deplasându-se la unul din locurile din care PNL ar fi urmat să obţină voturi. Simbol al violenţei guvernamentale, ciomagul apărea în prezenta caricatură chiar pe mormântul celui care ar fi urmat ,,să voteze", semn că decesul respectivului elector s-a

[37] Nicolae Dascălu, ,,Evoluția statistică … cit.", p. 1268.
[38] Sorin Radu, *Electoratul din România ... cit.*, p. 214.
[39] *Ibidem*, p. 220-295.

produs în urma ,,indicaţiilor" primite într-o campanie anterioară. Fie că acesta se afla în mâinile unor jandarmi sau a agenţilor electorali care îl utilizau pentru a-i determina pe electori să voteze cu guvernul, fie că era utilizat ca simbol al violenţei guvernamentale de către opoziţie în imaginile satirice din propaganda electorală, rolul ciomagului electoral n-ar trebui deloc neglijat, acesta fiind încă dinainte de Primul Război Mondial un element des întâlnit în caricaturile consacrate confruntărilor electorale.

Agentul electoral era – potrivit unei ,,definiţii" a epocii – ,,un meseriaş al politicii votului universal care cutreieră satele, cârciumele, bâlciurile, cântând veşnica laudă a partidului, trubadurul modern al eroilor ministeriali."[40]

Cotidianul independent *Lupta,* cu un tiraj de 30 000 de exemplare[41], a lansat și el o serie de caricaturi ce aveau ca subiect abuzurile agenților electorali. La o zi de la declanșarea campaniei electorale, ziarul bucureștean publica, pe prima pagină, o imagine satirică împreună cu următoarea conversație dintre Ministrul de Interne și agenții electorali, prezentați aici ca fiind persoane lipsite de inteligență ce reacționau ori de câte ori ministrul de Interne în funcție invoca termenul de ,,reprimare":

> ,,– *Richard Franasovici*: Voi reprima cu asprime orice ieșire din legalitate în alegeri.
> – *Agenții electorali*: Păi, dacă e vorba de reprimare, d-le ministru, suntem prezenți, că noi cu reprimarea ne-am ocupat toată viața" (vezi Figura 5). Imaginea însoţea articolul intitulat ,,Ordinul în cadrul perfectei ilegalităţi" şi simboliza, surprinzător am putea spune (având în vedere că de cele mai multe ori ministrul de Interne era în slujba executivului), aproape un elogiu dedicat ministrului de Interne, Richard Franasovici, care era descris ca fiind un ,,spirit civilizat şi legalist".[42]

Alegerile din decembrie au fost comentate inclusiv de regele Carol al II-lea, care, nemulțumit fiind de scorul obținut de cartelul guvernamental, afirma că rezultatul i se datorează corectitudinii actului de justiție a ministrului de Interne. Iată ce scria Carol într-unul din jurnalele sale: ,,Richard Franasovici cunoştea meseria aceasta, dar [...] am impresia că nu şi-a dat prea mult silinţa, luând drept scuză recomandările ca alegerile să fie cinstite şi rezultatul a fost că Guvernul a fost învins".[43]

O altă caricatură, ce avea rolul de a arăta abuzurile agenților electorali, aparţinea tot ziarului *Lupta*. Publicată pe 14 decembrie și intitulată ,,PRIMEJDIE MORTALĂ!", imaginea satirică ne prezenta o femeie

---

[40] Niculae P. Carp, *Parlamentul şi guvernul de mâine,* Tipografia Alexandru Onceanu, Vasluim 1930, p. 13, în Sorin Radu, *Electoratul din România ... cit.,* p.165.

[41] Nicolae Dascălu, ,,Evoluția statistică … cit.", p. 1268.

[42] ,,Ordinul în cadrul perfectei ilegalităţi", *Lupta*, anul 16, nr. 4829 din 20 noiembrie 1937, p. 1.

[43] Carol II, Rege al României, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice*, vol I (1904-1939), Silex, Bucureşti, 1995, pp. 232-233.

plângând și un bărbat împiedicat de fiu să plece de acasă. Conversația din subsolul caricaturii dintre acesta și soție vine să ne lămurească cu privire asupra conținutului și titlului acesteia:

> ,,- *Soția*: Cui mă lași, cui mă lași?!"
> - *Soțul*: Stai, dragă, nu mă boci, că doar nu plec la război, ci mă duc la vot!
> - *Soția*: Mai rău!" (vezi Figura 6)

Acuzația de furt electoral, des întâlnită la scrutinele românești post 1989, a fost, alături de cea potrivit căreia la alegeri și morții votează, o temă recurentă și în presa interbelică. Mattei Dogan, un bun cunoscător al perioadei respective, observa cum corupţia electorală era parte integrantă din sistemul politic românesc interbelic, alegerile fiind măsluite prin încercări de intimidare, prin împiedicarea administrativă a grupurilor opoziţionale, furtul de urne şi falsificarea rezultatelor voturilor[44]. În chiar ziua scrutinului pentru Camera Deputaților, cotidianul *Adevărul* publica, pe prima pagină, în colțul din dreapta sus, o caricatură ce purta titlul ,,Prestidigitaţie electorală" (vezi Figura 7) și în care prim-ministrul apărea în straie de magician. ,,Hocus, pocus, majoritățile sunt cu noi" părea să spună Gheorghe Tătărescu, semn că indiferent de votul electoratului, șeful executivului urma să schimbe opțiunea cetățenilor, asigurându-și asfel majoritatea voturilor exprimate.

Cei doi președinți ai PNC au reprezentat și ei subiecte de desene satirice, caricaturiștii ziarelor *Dreptatea, Adevărul* ori *Lupta* prezentându-i în câteva rânduri în ipostaze ilare. După aproximativ trei săptămâni de la declanșarea campaniei electorale, ziarul condus de Mihail Sadoveanu publica o imagine (realizată de Iosif Ross) cu Octavian Goga și A. C. Cuza metamorfozați în melci și în care, fostul lider al Partidului Național Agrar, îi declara dezamăgit parterenului său politic și de drum că ,,mergem, mergem, dar tot în opoziție stăm"[45], autorul dorind să arate că în ciuda vâlvei create și dorinței celor doi de a ajunge la putere, au rămas și de această dată în opoziție (vezi Figura 8).

În aceeași zi, pe cea de-a treia pagină, cotidianul bucureștean publica o altă caricatură mult mai elocventă, realizată de un anume Botaciu. Imaginea satirică îi zugrăvea pe Goga și Cuza, într-o poziție umilă în fața lui Tătărescu, Vaida-Voievod și Iorga, și în care președintele PNC îi transmitea primului ministru că dacă ar fi făcut ,,baza mai lărgută la bazin" ar fi intrat și partidul lor. Era vorba, în mod evident, de încă un mesaj ironic, dar dur, la adresa celor doi

---

[44] Mattei Dogan, "Mimic Democracy in Romania", *Competitive Elections in Developing Countries*, M. Weiner & E. Ozbudun (ed.), Durham University Press, Durham, NC, 1987, pp. 369-389; Constantin Argetoianu, ,,Memorii", editat de M.C. Stănescu, *Magazin istoric*, vol 2, nr. 1, 1968, p.64.

[45] *Adevărul*, anul 51, nr. 51520 din 5 decembrie 1937, p. 3.

președinți ai Partidului Național-Creștin, care nu fuseseră luați în calcul pentru formarea cartelului electoral (vezi Figura 9).

Campania PNC: antisemitism și radicalism

Bazându-se în special pe caricaturi antisemite, dar şi pe o puternică lirică electorală, cel mai vehement reprezentant al opoziţiei – Partidul Naţional Creştin – a transformat lupta pentru putere într-o miză identitară aparte. În manifestul electoral din 4 decembrie 1937, președintele grupării extremiste, A. C. Cuza, propunea câteva soluţii radicale: a) izgonirea străinilor, b) introducerea ,,numerus clausus'' în intreprinderi şi în facultăţi, c) colonizarea românilor în ţinuturile ameninţate cu înstrăinarea, d) introducerea pedepsei cu moartea pentru crimă şi înaltă trădare, e) organizarea unor acţiuni de apărare naţională împotriva ,,elementului evreiesc", f) armata, justiţia şi învăţământul public să existe numai ,,în mâinile românilor", g) revizuirea tuturor cetăţenilor veniţi în România după 1918, h) exproprierea tuturor bunurilor deţinute de străini.[46]

Formulele de rezolvare a problemelor economice şi sociale avansate de către PNC se concentrau pe lipsa de reprezentativitate a capitalului românesc şi pe aplicarea de constrângeri minorităţii evreieşti.

Cea mai blamată și contestată formațiune politică de către gruparea lui A. C. Cuza a fost PNȚ. Cu puţin timp înainte de formarea noului guvern provizoriu, în cadrul unei întruniri de la Atelierele Grivița CFR, unde au participat, conform oficiosului *Ţara Noastră*, peste 2000 de persoane, eseistul şi profesorul Ion Sân-Georgiu declara: ,,Ştim că iudeo-comuniştii vor să aducă la cârmă pe naţional-ţărăniști. Ştim că toate forţele iudaice şi-au dat mâna ca să impună un guvern care va fi ca faţadă cu costum naţional, dar care în spiritul lui va fi cu adevărat iudaic."[47] O declarație și mai agresivă îi aparţine lui Vladimir Novitzki, preşedintelui organizaţiei gogo-cuziste din județul Cahul: ,,Nu admitem ca preluarea puterii să fie făcută de evreo-ţărănistul Halippa, care are frate unealta comunistă la Tiraspol. Venirea la guvern a PNȚ ne-ar îndemna să declanşăm masele, să facem vărsări de sânge şi să împiedicăm conducerea ţării prin bolşevici."[48] În scurt timp, acest gen de mesaje, în care PNȚ era identificat ca fiind un camuflaj al ,,iudeo-comunismului", o anexă politică uşor de

[46] ,,Ce vrea Partidul Naţional-Creştin", *Ţara Noastră*, anul XVI, nr 1519 din 4 decembrie. 1937, p. 1.

[47] ,,Marea adunare național-creștină de la Atelierele Grivița CFR. Cuvântarea lui Ion Sân-Georgiu", Idem, anul XVI, nr. 1495 din 5 noiembrie 1937, p. 3.

[48] ,,Ședința Marelui Consiliu al Partidului Național-Creștin – cuvântările reprezentanților organizațiilor național-creștine din țară", *Idem*, anul XVI, nr 1495 din 5 noiembrie 1937, p. 5.

manipulat şi controlat de către evreii comunişti, avea să fie transpus în caricaturile electorale prezente în *Țara Noastră, Apărarea Națională* sau *Porunca Vremii*.

Spre deosebire de imaginile satirice analizate anterior, cele produse de gazetele național-creștine ori de către cei care le făceau propagandă erau grotești și însoțeau presupusele conspirații iudeo-comuniste ori ,,discuții" ale național-țărăniștilor cu minoritatea evreiască. Caricaturile îi prezentau pe evrei ca având buze groase de obicei cea inferioară era răsfrână, barba ascuțită, iar nasul era mare și coroiat.

Schimbarea președintelui PNȚ și încheierea pactului de neagresiune au fost evenimente mult prea importante pentru a fi trecute cu vederea de propaganda național-creștină, aceasta simțind momentul oportun pentru a da naștere unor versificații și caricaturi ce aveau ca subiect cele două evenimente. Publicată la patru zile de la preluarea șefiei PNȚ de *Porunca Vremii,* imaginea caricaturală îl prezenta pe Maniu în rolul de executant servil și lipsit de orice individualitate ce ar fi fost repus în funcția de președinte al grupării țărăniste de către iudeo-bolșevici. Legat de mâni și la ochi cu o bentiță pe care se putea citi ,,dimucrație", caricatura insufla privitorilor ideea că, odată numit din nou în fruntea partidului, acesta va deveni o marionetă a comunității evreiești. Plasate la brâul liderului ardelean, secerea și ciocanul urmau, potrivit descrierii din subsolul imaginii satirice, a fi folosite în lupta împotriva fasciștilor: ,,...Fiindc-avem atâta grâu/ –Îți pun secere la brâu/ Și ciocanul de oțel/ –În ,,fasciști" să dai cu el!/*Libăr* ești să faci ce vrei/ –Dar să-ntrebi și pe Ovrei!/ Urăăă! Să trăiască ȘEFUL,/ – Și, de-acum, să-ncepem cheful!" (vezi Figura 10).

Cea de-a doua caricatură, publicată la o săptămână de la semnarea înțelegerii dintre Maniu, Brătianu și Codreanu, prezenta pactul de neagresiune din 25 noiembrie ca fiind salutat de mai mulți membri ai cultului iudaic, indicând astfel că înțelegerea era pe placul întregii comunități evreiești. Pe lângă faptul că imaginea zugrăvea pactul ca fiind salutar pentru evrei, aceștia apar ca purtând asupra lor gâşte sau ghirlande de usturoi (vezi Figura 11). Prin apariţia celor două elemente se făcea trimitere directă la dieta de zi cu zi a poporului de rit iudaic. A declara despre cineva că miroase a usturoi (sau ceapă) – ne spune istoricul Andrei Oişteanu – ,,este o remarcă depreciativă şi dispreţuitoare, menită să indice proveniența socială umilă din ,,lumea de jos" (sat, mahala etc.) a persoanei respective."[49]

Conform lui Andrei Oișteanu, ,,evreii din Moldova (ca şi cei din Maramureş) erau mari crescători de gâşte, iar carnea şi grăsimea de gâscă făceau parte din dieta tradiţională evreiască."[50] Aşadar, cele două apăreau în

[49] Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română: studiu de imagologie în context est-central european*, ed. a II-a, București, Humanitas, 2004, p. 79.

[50] Andrei Oișteanu, ,,De ce sunt evreii altfel", în *România literară,* nr. 25-26/ 21 iunie 2013, p. 19.

mod regulat în caricaturile antisemite produse de *Porunca Vremii* (cu tiraj de 60 000 de exemplare[51]), iar această imagine a evreului mirosind a usturoi a supraviețuit chiar şi după căderea comunismului. Corneliu Vadim Tudor, președintele Partidului România Mare scria într-un pamflet antisemit adresat lui Petre Roman: ,,N-o să te gazeze aici, doar că s-ar putea să mori sufocat de acea putoare de usturoi pe care ai moştenit-o de la strămoşi."[52]

O componentă importantă a corpusului discursiv electoral al PNC, în care caricatura a jucat un rol important, ţinea de construirea unei imagini cât mai deformate a PNȚ. În acest scop, desenele satirice au prezentat partidul lui Iuliu Maniu ca fiind ,,Partidul Internațional-Țărănesc", tocmai pentru a se accentua starea de subordonare a acestuia față de ,,iudeo-comunism". Un prim exemplu îl constituie Figura 12, în care Ion Sichitiu, fostul şef al Marelui Stat Major al Armatei, apare la aşa-zisul sediu al ,,PARTIDULUI INTERNAȚIONAL-ȚĂRĂNESC" pentru a se înscrie în organizaţie. Caricatura este foarte sugestivă, ilustrând, prin simbolurile comuniste purtate de către generalulul Sichitiu, că doar comuniştii puteau intra în partid. Caricatura însoţea articolul ,,D. General Moruzi în partidul naţional-ţărănesc"[53] şi prezenta ,,lucrurile inexplicabile şi de un aspect dureros" ce se petreceau în ,,câmpul politicii". În fapt, articolul aducea la cunoştinţă cititorilor naţionali-creştini înregistrarea generalilor Sichitiu şi Moruzi în PNȚ.

Ideea de ,,internaţional-ţărănism" este transpusă şi în caricatura publicată la 1 decembrie tot de *Porunca Vremii*[54]. Aceasta îl prezenta pe Maniu călare pe un cal nărăvaş cu chip de evreu și alergând spre putere după ce îl îndepărtase într-un mod imoral din fruntea partidului pe Ion Mihalache . Conform versificaţiilor anexate în subsolul caricaturii (vezi Figura 13), animalul domestic erbivor – prezentat aici ca având ochelari, urechi uriaşe, nasul bombat şi cărnos – nu era altceva decât reprezentarea ,,Cahalului", despre care Nicolae Paulescu, co-fondatorul Uniunii Naționale Creștine și Ligii Apărării Naționale Creștine, declara că reprezintă o comunitate evreiască secretă cu o organizaţie proprie, cu îngrijitori şi judecători speciali, care ,,se reunește o dată pe an într-un Sinod sau Congres jidovesc naţional"[55]. Pe scurt, un adevărat stat în stat care-i uneşte pe toţi evreii contra creştinilor. Concluzia caricaturii era aceea că Maniu, la fel ca şi fostul preşedinte Mihalache, urma să fie îndepărtat de la conducerea

[51] Nicolae Dascălu, *„Evoluția statistică ... cit.",* p. 1268.

[52] Corneliu Vadim Tudor, „Ipocriții", în *România Mare,* nr. 86, 6 martie 1992 apud Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română: studiu de imagologie în context est-central european,* ed. a II-a, București, Humanitas, 2004, p. 85.

[53] Petru Bănescu, ,,D. General Moruzi în partidul național-țărănesc", *Porunca Vremii,* anul VI, nr. 935, din 30 noiembrie 1937.

[54] Aproximativ trei săptămâni mai târziu, în numărul 1532 din 20 decembrie 1937, oficiosul *Țara Noastră* prelua și el respectiva imagine satirică.

[55] Nicolae C. Paulescu, *Spitalul, Coranul, Talmudul, Cahalul, Francmasoneria,* București, Antet XX Press, 2002, p. 50.

partidului de către organizaţia evreiască dacă acesta nu îndeplinea planurile. Oficiosul *Ţara Noastră*, care avea, în 1937, un tiraj de 12 000 de exemplare,[56] a preluat şi el imaginea satirică şi a publicat-o, pe cea de-a treia pagină a ziarului, în chiar ziua alegerilor pentru Camera Deputaților.

Propaganda național-creștină a funcționat la turație maximă în timpul campaniei, aceasta construind imagini satirice care arătau inclusiv faptul că programul electoral al PNȚ era eminamente ,,iudeo-comunist". O caricatură publicată în chiar prima zi a campaniei electorale într-unul dintre cele două oficioase gogo-cuziste îl înfățişa pe Mihalache citind ,,PROGRAMUL STATULUI ŢĂRĂNESC" prezentat de un membru al comunităţii evreieşti (vezi Figura 14). Pentru a accentua şi mai mult ideea că programul partidului este în totalitate evreiesc, caricaturistul antisemit Petrică Lazăr insera în antet Steaua lui David. Caricatura este mult mai umilitoare decât ar putea părea la prima vedere. Imaginea îl prezenta pe președintele PNȚ de la acea dată ca având asupra sa un abecedar şi o bâtă pe care abonaţii ziarului puteau citi ,,ŞEFIA", sugerând astfel nu doar că acesta era un neiniţiat, dar şi că, în interiorul partidului, conducerea formaţiunii se făcea sub imperiul ciomagului. Membrul comunităţii iudaice nu era nici el trecut cu vederea, acesta era prezentat ca fiind libidinos şi obez (semn al opulenţei).

Două săptămâni mai târziu, *Porunca Vremii* publica şi ea o imagine ce își propunea să ,,dovedească" în principiu același lucru. Potrivit caricaturii, ansamblul de principii, scopuri şi sarcini era prezentat de către un evreu şi pivota în jurul unor promisiuni precum ,,libertate ca în Rusia" sau ,,pace ca în Spania" (vezi Figura 15). Cu toate că respectivele puncte conţineau în esenţa lor două expresii fundamentale în stabilitatea oricărui stat, acestea urmau a aduce teroare şi dezorganizare în interiorul ţării, întrucât în 1937 Spania trecea printr-un război civil, iar Rusia cunoştea cea mai mare epurare din perioada stalinistă. Ion Mihalache, fostul președinte, Virgil Madgearu, principalul teoretician al formațiunii țărăniste și Nicolae Lupu, unul din membrii importanți din conducerea partidului, erau și ei zugrăviți aici, caricaturistul Petrică Lazăr prezentându-i într-o poziție umilă și de subordonare față de evreul care înfățișa țăranilor programul PNȚ. De asemenea, din această imagine nu aveau cum să lipsească principalele simboluri comuniste sau afişul caricaturizat al PNȚ.

O altă preocupare semnificativă a propagandei național-creștine în timpul campaniei electorale pentru alegerile generale din decembrie 1937 a fost caricaturizarea semnului electoral al naţional-ţărăniştilor. Semnul electoral al PNȚ era prezentat sub forma unui şarpe cu chip de evreu şi în interiorului căruia mai mulţi evrei execută, alături de Mihalache, Madgearu şi Lupu, un dans popular românesc. În încercarea de a ridiculiza şi mai mult imaginea fruntașilor național-țărăniști, presa antisemită îl prezintă în mai multe rânduri pe Nicole

[56] Nicolae Dascălu, *,,Evoluția statistică ... cit.",* p. 1268.

Lupu ca fiind nu numai un comunist (prin simbolurile comuniste purtate asupra sa), ci şi ca un mare consumator de băuturi alcoolice.[57] (vezi Figura 16)

Pe lângă numărul mare de exemple de lirică electorală și de caricaturi xenofobe și antisemite, propaganda gogo-cuzistă a dat naștere, la un nivel mult mai redus, și unor versificații cu caracter electoral ce vizau exclusiv PNȚ. Un exemplu în acest sens sunt rândurile publicate într-unul dintre cele două oficioase ale partidului: ,,Cât stătură la putere/ Țărăniștii noștri, vere/ Ne umplură de avere/ Că votează azi nea Dincă/ Cu Gaura în opincă."[58] Cu aceeași ocazie, *Țara Noastră* publica o stihuire ce data, se pare din noiembrie 1932 și care era preluată din *Opinia Publică*, o revistă condusă de Nicolae Lupu pe vremea când era președintele Partidului Țărănesc. Aceasta avea rolul să stârnească atât râsul cititorilor cât și iritarea acestora: ,,Ne-ai promis că de-i veni/ Singur la putere/ O să curgă pe câmpii/ Lapte, vin și miere/ Că prin aer vor zbura/ Numai gâște fripte/ Și plăcintele vor sta/ Pe toți parii-nfripte [...] Dar acuma ce vedem?/ Groaznica amăgire/ Căci se rupeața-n ghem/ Unde-i mai subțire."[59]

De asemenea, stihuiri menite să-i elogieze pe cei doi președinți ai partidului ori care să îndemne electoratul să voteze cu PNC au fost și ele produse în această campanie electorală, însă nu la aceeași intensitate cu care au fost realizate cele împotriva adversarilor. Iată cum sunau, de pildă, câteva rânduri extrase dintr-o stihuire ce conținea nu mai puțin de 124 de versuri: ,,Mână cu mână să dăm/ Și pe Cuza să-l votăm!/ Cuza, Goga sunt creştini/ Şi-o învinge pe păgâni!/ […] CUZA, GOGA ne îndreaptă!!/ Spre o guvernare dreaptă!/ Domnul CUZA nu *minţeşte*/ El ce zice, împlineşte./ Credinţa lui CUZA-i sfântă/ Ea ne duce la izbândă!"[60]

Alteori, osanalele îndreptate către Octavian Goga și Alexandru C. Cuza erau îmbinate cu stihuirile defăimătoare la adresa minorității evreiești, a PNȚ, ori a fruntașilor țărăniști:

> ,,Maniu, Popovici, Madgearii/ S-au dat ca jidoviții/ Cu Blumenfelzii și samsarii/ Lui Kalman și Aușniții.../ Iar Lupu cel cu șapte coți/ La gura-i mincinoasă/ Făcu din Skoda patrioți/ Pe care-i înjurase […] De-aceea azi să ne unim/ Ca frații laolaltă/ Tot ce-i român și e creștin/ Cu linia cea dreaptă/ Cu Goga, marele poet,/ Să-i ducem la izbândă/ Prin Cuza, marele profet/ Să mergem la izbândă."[61]

---

[57] Vezi în acest sens caricaturile din *Porunca Vremii*, anul VI, nr. 909 din 4 noiembrie 1937; Idem, anul VI, nr. 918 din 13 noiembrie; Idem, anul VI, nr. 924 din 19 noiembrie; *Idem*, anul VI, nr. 944 din 9 decembrie.

[58] ,,Cât stătură la putere", *Țara Noastră*, anul XVI, nr. 1530 din 18 decembrie, p. 3.

[59] *Ibidem*.

[60] ,,Răvaș către alegătorii creștini", *Apărarea Națională*, anul XIV, nr. 48 din 3 decembrie 1937, p. 4.

[61] ,,Jalea țăranului român", *Țara Noastră*, anul XVI, nr. 1528 din 16 decembrie 1937, p. 3.

Versificațiile electorale care aveau în conținutul lor scurte elogii la adresa lui Cuza și Goga n-ar trebui să surprindă, ele având rolul de a promova imaginea celor doi președinți ai PNC. Dacă pentru marile formațiuni politice (PNL și PNȚ) figura principalilor lideri a contat mai puțin, întrucât dispuneau de organizații teritoriale puternice, PNC a fost nevoit să utilizeze în dese rânduri acest tip de mesaje pentru a încerca să convingă electoratul să îl voteze.

Concluzii

Dacă liberalii au apelat la afișe și stihuiri pentru a prezenta propriul partid într-o lumină cât mai favorabilă, pentru a face cunoscute diferitele realizări și pentru a-i arăta pe țărăniști ca fiind cei care produc sărăcie, care suspendă drepturile omului și provoacă dezordine, celelalte grupări politice au adoptat un alt tip de discurs împotriva principalului adversar politic. Din cele 32 de afișe electorale publicate în organul național-liberal din județul Cernăuți, 19 (59,37%) dintre acestea au prezentat partidul guvernamental în rolul unic de salvator al țării. Un procent asemănător îl întâlnim și în *Viitorul*, unde 60% din totalul afișelor (12 din 20) au avut aceeași funcție. Restul de procente îl reprezintă mesajele anti-PNȚ sau îndemnurile simple de a vota cu guvernul. La rândul lor, cele șase versificații electorale publicate în presa național-liberală în perioada 19 noiembrie - 20 decembrie nu s-au deosebit mult de afișe, acestea având și ele rolul de a face cunoscute așa-zisele realizări ale guvernărilor trecute, ori pentru a trasa indicațiile de vot.

În ceea ce privește principala formațiune care se putea opune în mod real guvernului, PNȚ, acesta a preferat o strategie ce avea drept scop principal ironizarea și ridiculizarea guvernului. Susținuți de *Adevărul* și *Lupta*, cotidiene ce aveau zilnic tiraje de zeci de mii de exemplare, național-țărăniștii s-au bazat, pe lângă afișele electorale, pe desene satirice și pline de umor. Spre deosebire de *Viitorul*, oficiosul PNȚ a publicat cu șase mai multe decât principalul său adversar, însă numai aproximativ 54% (14 din 26) dintre acestea prezentau partidul ca fiind singura salvare, restul având rolul de a-i învinui pe național-liberali de proasta guvernare ori de abuzurile comise în anii trecuți.

Acuzația potrivit căreia și „morții votează" a fost unul dintre subiectele preferate de *Adevărul* în cadrul alegerilor din decembrie 1937 (10% dintre ele erau îndreptate în această direcție), acesta reușind să supraviețuiască perioadei comuniste și să fie folosit inclusiv la unele alegeri post-1989, ocazie cu care președintele Partidului Social Democrat, Liviu Dragnea era învinuit de faptul că „a pus morții să voteze".[62] De altfel, mare parte din caricaturile publicate de

[62] Expresia îi aparține lui *Teodor Atanasiu*, la acea dată (24 mai 2015) prim-vicepreședinte a Partidului Național-Liberal.

presa pro-PNȚ au avut ca temă abuzurile și ilegalitățile comise de național-liberali (6 dintr-un total de 27 în *Lupta* și 8 dintr-un total de 29 în *Adevărul*) și au fost realizate de autori pe care nu i-am putut identifica (probabil că teama de a nu fi trimiși în judecată i-a făcut ca imaginile satirice să fie publicate fără a fi semnate).

Materialele studiate în presa democrată și naționalistă confirmă ipoteza potrivit căreia, deși partidele au utilizat aceleași tipuri de comunicare, se remarcă o abordare diferită din partea fiecărei grupări politice în acord cu ideologia acestuia. În cele 32 de zile de campanie electorală (19 noiembrie – 20 decembrie), propaganda național-creștină a publicat un număr însemnat de caricaturi și lirică electorală (34 de desene satirice și 34 de versificații), cele mai multe fiind făcute cunoscute în cotidianul condus de Ilie Rădulescu: 55% (16 din 29) din totalul versificațiilor și 43% (13 din 30) din totalul caricaturilor vizau evreii și PNȚ împreună cu liderii acestuia, restul desenelor satirice fiind dirijate exclusiv către minoritatea evreiască. Cele două oficioase gogo-cuziste au apelat și ele în câteva rânduri la aceste forme de comunicare cu electoratul național-creștin. Din cele cinci versificații publicate în *Apărarea Națională* și *Țara Noastră*, patru erau îndreptate către evrei și național-țărăniști și una îi era dedicată în exclusivitate lui Goga, în timp ce cele patru imagini satirice îi vizau doar pe național-țărăniști și pe evrei.

Caricaturile produse de Petrică Lazăr în *Porunca Vremii* și mai apoi preluate în câteva rânduri de cele două oficioase ale PNC au devenit una din armele preferate de gazeta condusă de medicul Ilie Rădulescu pentru a modela opinii, acestea caracterizându-se în primul rând prin iraţionalul acuzaţiilor şi criticilor aduse comunităţii evreieşti şi liderilor național-țărăniști. Simbolurile comuniste și evreiești erau plasate în preajma evreilor și a lui Iuliu Maniu și n-au făcut altceva decât să sugereze că președintele PNȚ servea intereselor Moscovei și pe ale evreilor, în timp ce poeziile xenofobe și antisemite din subsolul caricaturilor gogo-cuziste au fost publicate cu scopul de a explica imaginile satirice sau pentru a oferi informaţii suplimentare, pentru a arăta ceea ce nu se putea transmite prin imagini.

Anexe: lista figurilor

Figura 1 „Dreptatea”, anul XI, nr. 3019 din 9 decembrie 1937

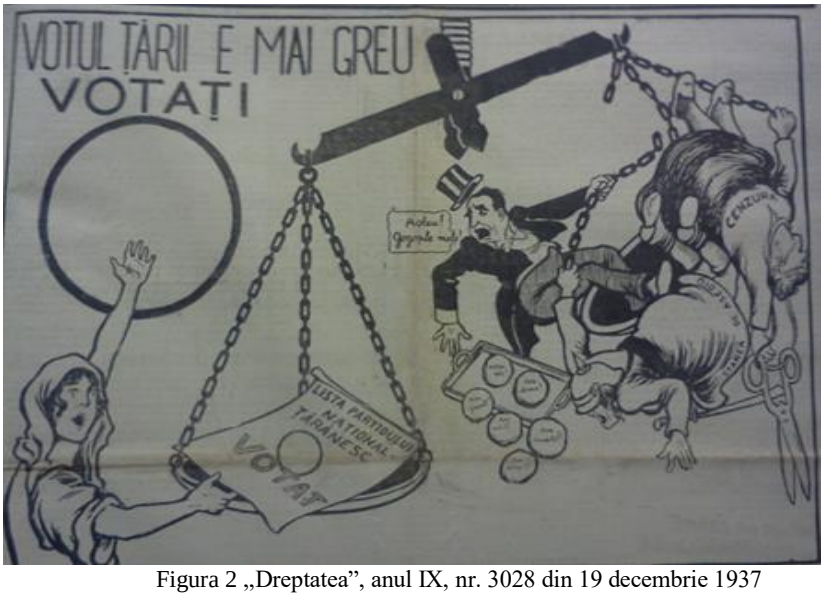

Figura 2 „Dreptatea”, anul IX, nr. 3028 din 19 decembrie 1937

Figura 3 „Adevărul", anul 51, nr. 16512 din 26 noiembrie 1937

Figura 4 „Adevărul", anul 51, nr. 16526 din 12 decembrie 1937

Figura 5 „Lupta", anul 16, nr. 4829 din 20 noiembrie 1937

Figura 6 „Lupta", anul 16, nr. 4854 din 14 decembrie 1937

Figura 7 „Adevărul", anul 51, nr. 16533 din 20 decembrie 1937

Figura 8 „Adevărul", anul 51, nr. 51520 din 5 decembrie 1937

Figura 9 „Adevărul", anul 51, nr. 16520 din 5 decembrie 1937

Figura 10 „Porunca Vremii", anul VI, nr. 932din 27 noiembrie 1937

Figura 11 „Porunca Vremii", anul VI, nr. 938 din 2 decembrie 1937

Figura 12 „Porunca Vremii", anul VI, nr. 935 din 30 noiembrie 1937

Figura 13 „Porunca Vremii", anul VI, nr. 936 din 1 decembrie 1937

Figura 14 „Apărarea Naţională", *anul XIV,* nr. 46 din 19 noiembrie 1937

Figura 15 „Porunca Vremii", anul VI, nr. 940 din 4 decembrie 1937

Figura 16 „Porunca Vremii" din 14 decembrie 1937, anul VI, nr. 949